

FØRSTE HALVBIND - 1908

VEJLE-AMTS-AARBØGER
UDGIVNE AF
VEJLE-AMTS-HISTORISKE-SAMFUND

LEHMANN & STAGE - KØBENHAVN

LIDT FRA VRIGSTED SOGN.

I.

Hjemmelsmand: Aftægtsmand i Over Vrigsted
Rasmus Andersen, omtrent 93 Aar gammel.

I ældre Tid var Vrigsted, som ligger i den sydøstlige Del af Bjerreherred, langt mere sammenbygget end nu om Dage. Ikke faa af Gaardene var »Tvillinggaarde«, det vil sige: de havde et Hus i Fællig. De var alle Fæstegaarde under forskellige Godser: Barritskov, Bygholm, Palsgaard og Ørumgaard. Der ydedes dog ikke Hovarbejde — vel paa Grund af Afstanden —, men kun Herskabskørsel. Omkring ved Aar 1800 overgik de alle til Selveje.

Min Hjemmelsmand er født i en af de mindre Gaarde i Over Vrigsted, hvor han lever endnu. Gaarden ligger lige over for Kirken, og den snart 93aarige Mand varetager endnu sit Hverv som Kirkeværge. Hans Fader, Anders Hansen, ogsaa kaldet Anders Smed — skønt han aldrig havde udøvet dette Haandværk — var født 1773 og døde 1832. Han var indkaldt som Soldat som gift Mand og gjorde Felttoget med i Holsten 1813. Han var Artillerist og omtalte, som naturligt var, ofte dette Afsnit af sit Liv; han nævnede da altid med Ros den franske General Lallemand, som blev hos de danske Tropper, efter at Forbindelsen med Napoleons Hære var afbrudt. Rasm. Andersen husker, at hans Faders Højtidsdragt bestod af lang

Frakke, gule Knæbenklæder af Skind med Sølvspænder, samt blaa Hoser.

Som Dreng passede R. A. Køerne om Sommeren, men det hændte ogsaa, at han blev betroet at være Plovkøring. Han husker, hvor stolt han var ved denne Bestilling, især naar han udøvede den paa Anneksgaardens Mark lige over for hans Hjem. Man brugte Hjulplov og havde 4 Heste for. Pløjemarken var Stubjord, og den var i høj Grad sej og senet, saa Trækdyrene havde et haardt Arbejde. — Grønjorden blev pløjet om Efteraaret, atter oppløjet om Foraaret og tilsaaet med Byg. Efter Byg tog man Rug, saa Byg og derefter to Kærver Havre. Om Udlæg til Græs var der ikke Tale, men der gødedes til Rug. Man brugte kun Danskharven. Paa hans Fødegaard (10 Tdr. Ld.) holdtes 1 Hest, 4—5 Køer og lige saa mange Faar.

1826 var et meget tørt Aar. Hele Maj Maaned faldt der ingen Regn, og Avlen var meget lille. Det kneb derfor med Foder til den kommende Vinter, og Folk solgte Kreaturerne for Fode. 1 Pd. Kød kostede kun 1 Skilling. Mange rev Tag af Husene, naar det var nogenlunde frisk, for at bruge det til Foder, og flere Steder kom Kvæget ud allerede i Marts. Man drev det over Snedriverne ned i Skovlodderne, hvor det kunde finde lidt Læ og en Smule Føde. — Han fortæller endvidere efter sin Fader, at i den strænge Vinter 1813—14 havde alle Beboerne i Over og Neder Vrigsted fælles Vandsted for Kvæget ved et Væld i Neder Vrigsted, som findes der den Dag i Dag og bærer Navnet »Singelsig«. Hver Gaard havde sit bestemte Klokkeslæt, paa hvilket man mødte med Kreaturerne.

Levemaaden var i R. A.s Barndom og Ungdom højst tarvelig undtagen ved Gilder. Da levede man højt og nød mange solide Retter til Erstatning for den daglige

Nøjsomhed. — Den sædvanlige Morgenmad var Mælk og Grød med Ost og Brød til. Kaffe og Te var sjældne Varer og maatte hentes fra Horsens (2 Mil). Mælke-mad og Flæsk var jo ogsaa Hovedbestanddelen af Middagsmaden; men det var ikke sjældent, at man kogte Maden i nymalket Mælk, og »det var jo noget andet end Centrifugemælken«.

Med Nutidens Lønforhold for Øje lyder det jo lidt underligt at høre, at en Karls Løn i R. A.s Ungdom var højst 10 Daler, 6 Alen Vadmel, 12 Alen Lærred og 1 Pund Uld, og »saa var der endda mange, som lagde Penge op«. — Man faar Respekt for Datidens Folk i Henseende til Nøjsomhed. Uden denne havde den danske Landbostand ikke klareret sig saa godt, som Tilfældet blev, i de trange Tider efter Pengekrisen 1813. — Som Levemaaden, saa Klædedragten: Vadmel for Karlens Vedkommende og Hvergarn for Pigerne. De sidste pyntede sig med pæne, røde Huer, naar de skulde til Bal, og da R. A. havde lært sig at spille Violin, tjente han sig undertiden en Drikkeskilling ved at spille til Dans. —

R. A. var en velbegavet Dreng. Hans Bedstefader, som var Gaardmand i Byen (nuværende Ejer: Mads Vinter), lærte ham at læse. Skolen var tarvelig. Læreren, Morten Madsen, havde saa godt som ingen Ud-dannelse. I Skolen stod to lange Borde, det ene til Drengene, det andet til Pigerne. Den indbyrdes Un-dervisning blev ikke synderlig brugt, da Læreren ikke magtede den. Balles Lærebog og Birchs Bibelhistorie var Undervisningens Piller. — R. A. blev konfirmeret af Dr. Müller, Sognepræst til Barrit og Vrigsted. Under Konfirmationsforberedelsen hændte det, at Præsten gentagne Gange lod R. A. sætte sig ved et Bord midt i Stuen, medens de andre Børn sad paa Bænke langs

Væggen. R. A. blev da forsynet med Skrivematerialer, og Præsten dikterede ham Stykker af Kirkehistorien, som han da maatte nedskrive, mens de øvrige Konfirmander var andægtige Tilhørere — en ret ejendommelig Form for Konfirmationsforberedelse. — R. A. husker endnu enkelte af de dikterede Sætninger («Ptolomæus Filadelfus førte 100,000 Jøder bort fra Ægypten»). — Til Afveksling og Oplivelse fortalte Præsten dem en »grumme Hoben« om Stjernerne og Maanen. —

R. A. tænkte i sin Ungdom stærkt paa at læse til Lærer, men Faderen kunde ikke skaffe Pengene. Da denne døde i 1832, overtog Sønnen Styrelsen af Gaarden. Han blev selv gift 1842.

En Begivenhed fra 1824 har fæstet sig skarpt i hans Erindring: en frygtelig Storm, som begyndte 4 Dage før Jul Kl. 10 om Aftenen. Han har aldrig oplevet et saadant Uvejr senere og »ønsker ikke for noget Menneske, at det skulde komme til at opleve noget lignende«. Husene rystede. Tagstenene røg af Kirken, og Vaabehuset blev derefter tækket med Straa. Paa Barrit Kirke knækkede Spiret, og Mønningen paa Vrigsted Kirke, som var af Bly, blev revet op og krummet »som Halen paa en Andrik«. 4 Fag af nuværende Mads Vinters Gaard blæste om, og Folk blæste om paa Gaden. Det var, som alle onde Aander var slupne løs, og Folk sad rædselsslagne i deres Stuer og lyttede til Stormens Rasen. —

Da R. A. selv blev Mand, begyndte de gode Tider saa smaat at vende tilbage. Han indførte en bedre Dyrkningsmaade og anskaffede sig en Svenskharve. Peder Terkelsen i Neder Vrigsted og et Par andre Mænd havde erhvervet sig et saadant Redskab, men de havde sat for mange Tænder i Harven, saa Hestene

havde ondt ved at trække den; saa skruede de nogle af Tænderne af, forærede R. A. dem, og saa dannede denne selv sin første Svenskharve (med Træbul). — Nu behøvede man ikke mere at sælge Korn til 9 M. for 1 Td. Havre og 2 Specier for 1 Td. Byg. Han nævner med Stolthed, men husker ikke Aarstallet, at han et Aar solgte Korn for 600 Rigsdaler.

I 1847 kostede 1 Td. Rug 16 Daler. To Skippere kom regelmæssig 2 Gange om Ugen til Aahusene ved Rosenvold, hvor Bønderne saa mødte med deres Korn. Men i 1848 sank Prisen til 1 Specie pr. Td. — Man kunde under Krigen ikke komme af med Kornet, især i Begyndelsen. Men Bønderne fandt paa Raad. De kørte til Juelsminde med Kornet om Natten, og der laa saa et Skib og tog det. R. A. har selv været med paa en saadan natlig Tur.

I 1837 el. 38 gæstede Frederik den 6. Horsens, og R. A. spadserede paa sin Fod derud for at se Landsfaderen. Der var stor Stads. Langs Vejen; Kongen skulde komme ad, stod smaa Kanoner, som slog en Kolbøtte, da de blev affyrede til Ære for Kongen; man havde ladet dem med bravt meget Krudt. — Siden var Kongen nede at se Drengenes Svømning, hvilket morede ham meget. Senere stod han paa Trappen uden for Jørgensens Hotel og modtog Folks Hyldest. Han »var en mager, klejn Mand med Stjerne paa Brystet og Militærkasket paa Hovedet«.

I 1844 holdt Kristjan den 8. Mønstring paa Hedensted Hede. R. A. havde en Dragon i Indkvartering og var selvfølgelig henne at se det sjældne militære Skuespil. — Han saa Kongen og omtaler ham som en »pæn, men meget svær Mand«. Af andre Indtryk fra Mønstringen mindes han tydelig det pragtfulde Syn af Rytteriets »Marsch—Marsch«. — Denne Mønstring

har været en Hovedbegivenhed for Egnen, og langvejs fra kom Folk dragende for at overvære den og se Kongen, endogsaa helt inde fra det østlige Hadsherred. Min Bedstefader, Gaardejer Chr. Leth fra Halkjær i Falling Sogn, var ogsaa blandt de skuelystne og omtalte ofte denne Tur med Begejstring. Han glemte da heller aldrig at tilføje, at Kristjan den 8. efter hans Mening var en af de klogeste og bedste Konger, vi havde haft, et smukt Vidnesbyrd om, at jævne Folk virkelig kunde være i Besiddelse af et sundt Omdømme om denne Konge, der jo maatte friste den Skæbne at blive mistroet og misforstaaet af saa mange. — Den samme Opfattelse har jeg hørt flere ældre Folk udtale.

En Gang i Fyrrerne var R. A. og Frederik Kristjan Hansen af Neder Vrigsted tilsagte til at møde i Vejle og køre for Kronprins Frederik til Konstantia Kro. Det var jo ogsaa en Begivenhed, som bragte Afveksling i det daglige Livs Ensformighed, og som derfor har fæstnet sig tydeligt i Erindringen. De skulde kun møde med Forspand, 4 Heste. Prinsen lagde selv Vogn til. De mødte da i Vejle med velstriglede Heste og velpudset Seletøj, og Vognen, der skulde bruges, holdt paa Torvet. — Da alt var i Orden, mødte Prinsen med en Ledsager og steg til Vogns. Som Kuskene satte Hestene i Gang, sagde Prinsen til dem: »Opad maa I køre saa hurtigt, I vil, men nedad skal det gaa langsomt«. Hvordan det skulde gaa paa jævn Vej var overladt til deres eget Valg. — Vejen til Horsens gik den Gang mere kroget end nu, og selv Bønder saa langt fra den, som Vrigsted er, havde deres »Vejstykke« at holde vedlige. De hentede Gruset i Engom.

R. A. er endnu, trods sin høje Alder, fuldstændig aandsfrisk. Kun Syn og Hørelse er lidt svækket, men han indtager dog som Regel sin Plads i Kirken hver Søndag.

II.

ET TESTAMONIUM.

Ved Aar 1800 blev Vrigsted Sogns største Gaard, Skulsballegaard, (nuværende Ejer: S. Østergaard Hansen) solgt ved Auktion. Som Køber mødte en Mand fra »den søndre Side« (syd for Vejle Fjord), Gaardejer Jens Henriksen af Tjuvkær, Smidstrup Sogn. Han blev højstbydende og fik Gaarden tilslaaet, skønt han som Konkurrent havde en formaaende Mand her paa Egnen. Efter Hammerslaget blev der spurgt, om Jens Henriksen kunde stille Kaution, hvortil denne svarede, at han kunde betale Købesummen med det samme. Han førte den med sig, væsentlig i Sølv, i et Skrin under Agestolen. Det var Ord nok. Købesummen var 2200 Rdl.

Samme Jens Henriksen købte Gaarden til sin Datter Johanne og hendes Mand Laue Hansen (Bedstefader til nuværende Kammerraad, Sognefoged og Dannebrogsmænd Laue Hansen, Vrigstedgaard). —

Laue Hansen tjente hos Jens Henriksen og havde »selv ikke noget«. Han var bleven »gode Venner« med Datteren Johanne, og Svigerfaderen købte da Skulsballegaard til det unge Par, en smuk Handlemaade af en Storbonde i de Tider.

Efterfølgende »Mindebrev« er forfattet af Lærer i Vrigsted Morten Madsen og blev, som det her paa Egnen var Skik, læst op fra Prædikestolen. Det giver, trods sine snoede Vendinger og sit kunstlede Ordvalg, et smukt Billede af ovennævnte Johanne Jensdatter.

»Den Salig Afdøde Johanne Jens Datters Hæderlige Fødsel, Christelige Fremgang og Salige Udgang af denne Verden, har været følgende. —

Aar 1768, ved Michelsdagstider, er hun Barnefødt i Tiufkjer By, i Smedsterup Sogn af Christelige ægte Forældre, Faderen den i live Velagtede Mand Jens Hendriksen, og Moderen den Velagtede Kone Karen Jens Datter Rod, som begge forlængst have omskiftet Tiden, med Evigheden. Disse Christelige Ægte Forældre sørgede omhyggelig for denne deres kiere Datters Christelige Opdragelse, dog blev hun i sin Barndom Moderløs, hvilket Tab blev hende erstattet, ved at hendes Fader atter indlod sig i Ægteskab med hans afdøde Kones Søster Mette Jens Datter Rod, hvilken som Stedmoder og Moster tog Del med Faderen i at sørge for denne deres Datters Vel; Hos hvem hun som en tro og lydige Datter bestandig var Hjemme til hun var 30 Aar, og med den allerstørste Fornøjelse, Velvillighed, Troskab og Lydighed udrettede alt hvad hun kunde til sine Forældres Gavn og Nytte; til Gjengield derfor, Kjøbte hendes Fader den Gaard *Skuulsballegaard*, hvor hun i 37 Aar boede, og nu døde; og gav hende, og hendes daværende Mand Laue Hansen samme frit med Avl og Besætning, da disse alt i Aaret 1798, havde indladt sig i et Kierligt Ægteskabs Forbindelse; hvilket Ægteskab varede i 20 Aar, og blev af Gud Velsignet med 7 Børn, nemlig 5 Sønner, og 2 Døtre, hvoraf den ene Søn, og 2de Døtre kort efter Fødselen overgik til Evigheden, de 4 Sønner lever endnu, og ere saa at sige Bosatte, som Naboer her i Egnen; og den afdøde havde den Fornøjelse, at se dem alle 4re forsørgede, og leve i Velstand og Glæde, saa de med Billighed, haver Aarsag til at takke hende, og signe hendes Minde, for hendes store Omsorg for dem. — Hvad hendes sidste Svaghed angaar, da har hun i en tid af 16 Uger, af og til været belagt

med en stor Hierte Klemelse og Smærte, saa at hun næsten ingen Spisendes Midler kunde taale; og for det meste maatte holde Sengen og Sygelejet, hvorved hendes Yngste Søn og Kone, som nu er i Besiddelse af Gaarden, saa vel som hendes øvrige Søner, alle viste, en næsten mageløs Omsorg og Omhyggelighed for at lette hende Byrden saa vidt muligt. — Under Livets tunge Byrder sukkede hun inderlig til Gud, og i Jesu Navn, og for Jesu Skyld tilbad sig Herrens Bistand, at hun maatte finde Kraft af det Høje til at gjennemgaa alle mødende Byrder vel, til Guds Ære, og hendes Sjæls sande Lyksalighed, at Gud ei vilde lade Prøvelsen vare forlænge, og i Naade tænke paa hendes svage Kræfter, og at Gud af Naade ville skienke hende Livsens Krone. — Ja, hun ikke alene selv bad, men endog Begjerede af alle som kom til hende, at de ville bede med, og for hende, at Gud i Naade ville forbarme sig over hende og Annamme hendes Arme Sjæl. — Den forønskede Livsens Krone skienkede Gud hende, sidst afvigte Mandag 8' Dage om Morgen Kl. 4. Da hun ved en rolig og stille og salig Død, i sine Børns Nærværelse, overleverede sin Sjæl i sin Frelseres hænder, efter at den her havde boet i Legemet næsten i 70 Aar. —

Gud give os alle Himlens ævige roe, og Glæde, efter dette livs Uroe, for Jesu vor Forsonings Skyld. Amen! —«

En smuk Vending i Mindebrevet er denne, at »Sønerne har Grund til at signe hendes Minde«. Ligeledes er det et smukt Træk om den afdøde, at hun heder de besøgende »bede med hende«, da hun ligger paa Sygelejet. —

Den af Sønnerne, som fik Gaarden, hed Peder Lauesen, og hans yngste Datter er gift med fornævnte Kammerraad Laue Hansens Søn, Søren Østergaard Hansen, saa Gaarden er endnu i Slægtens Besiddelse.

Vrigsted Skole, i Marts 1908.

Anders Jørgensen.

III.

For 44 Aar siden, da jeg kom her til Vrigsted, var her adskillige ret ejendommelige Mennesker. Efter Anmodning af Redaktionen af »Veje Amts Aarbøger« skal jeg her meddele lidt om én af disse. —

Han hed Henrik Mikkelsen, men gik i Almindelighed under Navnet Henrik Murer. Han var Husmand og Murer; desuden lavede han ogsaa Pumper, foruden at han øvede en Del Jagt og Fiskeri. — Han boede i Vrigsted Løgballe. — Hans Begavelse og Viden laa noget over det almindelige; hans Sindsligevægt var aldeles ualmindelig, hvilket ved mange Lejligheder gav ham et forunderligt Overtag; hans Kone var i den Henseende meget forskellig fra ham; men det maa siges, at de levede godt sammen. — »Naar man har en god Kone, som jeg har — sagde han —, naar man forstaar hende, og naar man tager de rette Hensyn til hende, saa gaar det aldrig galt, selv om det i Øjeblikket undertiden kan se lidt broget ud«. — En Gang fortalte han følgende: »Jeg kom hjem en Dag og mærkede, at Karen var i det daarlige, urolige Hjørne, uden at jeg kunde faa at vide, hvad der egentlig var i Vejen. — Ja, der var saa mange Ting, og hun maatte helst rejse hjem til sin Mor i Tyrsted. — Saa begyndte hun at gøre baade sig selv og Børnene i Stand til Rejsen. — Det kan godt være, det er det bedste, sagde jeg;

men saa maa vi da have fat paa en til at køre; der er da ingen Mening i, at I kommer ud at gaa over to Mil. — Saa gik jeg hen og fik fat paa Rasmus Damgaard. — Karen og Børnene og jeg selv med satte os op paa Vognen, og nu agede vi saa til Tyrsted. — Det havde jo ikke været Karens Mening, at jeg skulde have været med. — Svigermor var glad ved vort Besøg; hun fik slet ikke at vide, hvad der egentlig havde givet Anledning til det. — Henimod Aften sagde jeg til Rasmus Damgaard, at nu maatte vi to nok helst se efter at komme hjemad. Saa gjorde Karen baade sig selv og Børnene i Stand til Hjemturen; der var nu slet ikke Tale om, at hun havde haft andet i Sinde, og Turen forløb saaledes for os alle paa en anstændig og fornøjelig Maade.«

En Gang havde Karen været syg og sengeliggende en Tid, og Henrik havde ladet hente Læge til hende flere Gange. — Saa var hun imidlertid igen kommen til Kræfter; men da saa Lægen en Dag kom i Nærheden, aflagde han et Besøg. Og da han siden sendte Regning, havde han opført »Lejlighedsbesøg 2 Rdlr.« Karen syntes, det var en gal Historie med disse 2 Rdlr., da Lægen kun havde spurgt, hvorledes hun havde det, hvortil hun havde svaret, at hun var rask. — Det kan slet ikke gøre mig noget at betale dem, sagde Henrik, og det vil vi ingen Vrøvl have om.

Nu havde han imidlertid leveret en Pumpe til Lægens Brønd, og da han en Dag kom igennem Hornsyld, Byen, hvor Lægen boede, gik han ind og slog et Par Slag med Pumpen, og da han betalte Lægeregningen, fremlagde han ogsaa sin Regning: »Lejlighedsbesøg ved Pumpen 2 Rdlr.« Det ene ophævede det andet, og saaledes var den Sag klar. Lægen forstod godt Meningen. —

En Gang havde Henrik lavet en Pumpe til en Smed i Barrit. — Præsten trængte ogsaa til en Pumpe. — Hans og Smedens Brønd var lige dybe, og af Smeden havde han faaet at vide, hvor meget Pumpen havde kostet. Saa sendte Præsten Bud til Henrik, om han vilde lave ham en Pumpe ligesom Smedens. — Det vilde han jo nok, og en saadan blev nu boret, beslaaet og sat ned; — men nu forlangte Henrik her noget mere, end hvad Smeden havde betalt for sin. —

»Det forstaar jeg ikke, sagde Præsten, hvorledes kan De komme i Tanker om, at jeg skal betale mere end Smeden, da vore Brønde jo er lige dybe, og de to Pumper vel ogsaa er lige gode?« —

»Det synes jeg, De let kan forstaa«, sagde Henrik. »Sæt, at De skal holde Ligtale over den rige P. Nielsen i N. Vrigsted og mig. — De to Taler kan maaske blive lige meget værd; men det følger da alligevel af sig selv, at De skal have mest for den, De holder over P. Nielsen. Betalingen retter sig ogsaa undertiden efter Omstændighederne.« — Saa betalte Præsten.

Sine sidste Aar herhjemme levede Henrik Mikkelsen i Klakring, hvorfra han udvandrede til Amerika. Der døde han under Gudstjenesten i en af de danske Kirker.

L. Maltesen.
